

NIEREGULARNIK RADOGOSKI

egzemplarz bezpłatny

Muzeum
Tradycji
Niepodległościowych
w Łodzi

WSTĘPNIAK

Przemysław Stępień

Kiedy mówimy o hitlerowskim Rozszerzonym Więzieniu Policyjnym Radogoszcz, na myśl przychodzi nam wysoki, murowany płot, okalający strzelistą, czerwono-ceglaną klatkę schodową, górującą nad postrzępionymi murami-ruinami i granitowym pomnikiem-sarkofagiem. Ta posępna, monumentalna dla Łódzian budowla, jest niemyym świadkiem tragedii, jaka rozegrała się w nocy z 17 na 18 stycznia 1945 r. Choć od spalenia więzienia wraz z osadzonymi w nim więźniami minęły już 72 lata, to pamięć o tamtych wydarzeniach wciąż jest żywa.

Niestety, aby przetrwały relikty, a owa pamięć nie zagięła, niezbędne jest przeprowadzenia rozległych prac konserwatorskich, co wiąże się z ogromnymi nakładami finansowymi. Dzięki staraniom pracowników Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, które opiekuje się i zarządza wspomnianym terenem, takie środki udało się pozyskać. W ramach pilotowanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego programu „Wspieranie samorządowych instytucji kultury – opiekunów miejsc pamięci” otrzymano dofinansowanie na dwa zadania, o łącznej kwocie 866 477 zł. Środki pozyskane z ministerstwa opiewają na sumę 691 477 zł. Pozostała różnica, stanowiąca tzw. wkład własny pochodzi z dotacji celowych Urzędu Miasta Łodzi i wynosi 175 000 zł.

Zadanie pierwsze, którego fizyczna realizacja rozpocznie się wiosną 2018 r. zatytułowane jest „Zagospodarowanie przestrzenne terenu wokół pomnika-sarkofagu na terenie dawnego hitlerowskiego więzienia na Radogoszczu”. W ramach tegoż zadania odnowiony zostanie granitowy pomnik-sarkofag. Choć jego bryła pozostanie w niezmienionej formie, to kamienne okładziny, jak i frontowa, żłobiona inskrypcja nabiorą nowego blasku. Wokół podstawy pomnika-sarkofagu położony zostanie szeroki chodnik, pozwalający na obejście bryły dookoła, co aktualnie jest niemożliwe. Trakt ten będzie połączony z dziedzińcem (tzw. poziom zero) specjalnym podjazdem dla osób niepełnosprawnych, biegnącym wzdłuż południowej i wschodniej strony pomnika-sarkofagu. Od frontu ułożone zostaną nowe, szerokie schody. Wszystkie sjenitowe płyty, którymi aktualnie wyłożony jest dziedziniec i ciąg pieszych, przejdą tzw. płomieniowanie, co zwiększy nie tylko ich estetykę, ale także właściwości antypoślizgowe. Dodatkowo, na kamiennym podłożu zaznaczone zostaną mury nie istniejących już zabudowań, które kiedyś łączyły budynek więzienia z tzw. budynkiem pod szklanym dachem. Finał prac zaplanowany jest na koniec sierpnia 2018 r.

Z kolei drugie z wymienionych zadań nosi nazwę „Zabrał ich ogień... Piekło więzienia na Radogoszczu w świetle losów ludności Kraju Warty w okresie II wojny światowej” i związane jest z przygotowaniem nowej wystawy stałej w Oddziale Martyrologii Radogoszcz. W zamierzeniu, osią nową ekspozycji mają być losy Rozszerzonego Więzienia Policyjnego Radogoszcz i jego więźniów,

ukazane na tle specyfiki okupacyjnej Kraju Warty. Oznacza to, że zmienione zostaną dotychczasowe proporcje w podejmujących tę problematykę narracjach historycznych. Wystawa będzie w pełni multimedialna, umożliwiającą wykorzystanie ścieżek edukacyjnych, dostosowanych do każdej grupy wiekowej, co zdecydowanie poszerzy ofertę Muzeum, w szczególności dla najmłodszych. Nowa ekspozycja, z założenia, ma cechować się nie tylko charakterem poznawczym i wychowawczym, ale także być swoistym miejscem pamięci. Będzie zawierać w sobie elementy służące refleksji i zadumie, które spotęgowane zostaną grą światła i dźwięku. Również ograniczone zostaną do minimum treści pisane, na rzecz bardziej wpływającego na emocje, sposobu podawania wiedzy i informacji. Aby maksymalnie ułatwić zwiedzanie, dla wszystkich zainteresowanych dostępne będą audio-przewodniki (w kilku wersjach językowych) oraz aplikacje na urządzenia mobilne. Koniec realizacji całego zadania przewidywana jest na grudzień 2018 r.

Więcej o postępach w prowadzonych zadaniach, przeczytacie w kolejnych wydaniach NIEREGULARNIKA. Znajdą się w nich m.in. wizualizacje nowej ekspozycji, planów zagospodarowania, teksty dotyczące historii Rozszerzonego Więzienia Policyjnego Radogoszcz, fotorelacje z przebiegu prac i wiele, wiele innych. Serdecznie zapraszamy do lektury.

POSZUKIWANIE NOWYCH FAKTÓW

Kwerenda w głównej komisji ścigania zbrodni przeciwko narodowi polskiemu

Opracował: dr Karol Jadczyk

W ramach prac, których efektem finalnym będzie aranżacja wystawy w Oddziale Martyrologii Radogoszcz: *Zabrał ich ogień... Piekło więzienia na Radogoszczu w świetle losów ludności Kraju Warty w okresie II wojny światowej* część powołanego w tym celu zespołu w składzie: Przemysław Stępień, dr Karol Jadczyk i Dariusz Marciniak, przeprowadziła kwerendę w Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Łodzi Instytutu Pamięci Narodowej. Niniejsza kwerenda objęła akta główne Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu dotyczące zbrodni popełnionych w latach 1939–1945 przez Niemców w Rozszerzonym Więzieniu Policyjnym Radogoszcz.

Zapoznanie się z mało wykorzystywaną dotychczas przez historyków potężną dokumentacją obejmującą 6400 stron (32 tomiki, po 200 stron każda) rzuciło nowe światło na wiele niejasnych bądź spornych kwestii związanych z funkcjonowaniem więzienia na Radogoszczu. Przede wszystkim z zeznań byłych więźniów bezspornie wynika, że można wyróżnić dwa etapy istnienia tego więzienia. W okresie pierwszym, trwającym od pierwszej dekady listopada 1939 do początku stycznia 1940 r. więzienie mieściło się w budynku dawnej cegielni Michała Glazera przy ul. Krakowskiej (dziś ul. Liściasta) i miało charakter obozu przejściowego. Etap drugi rozpoczął się wraz ewakuacją więzienia z fabryki Glazera do zabudowań dawnej fabryki włókienniczej Samuela Abbego przy zbiegu ulic Zgierskiej i gen. Józefa Sowińskiego, która zakończyła się 5 I 1940 r. Kwerenda wykazała kilka faktów, które znacząco weryfikują wiedzę na temat Rozszerzonego Więzienia Policyjnego Radogoszcz (niem. Erweitertes Polizeigefängnis Radegast). Przede wszystkim warto zaznaczyć, że wbrew obiegowym opiniom okres odbywania kary w więzieniu na Radogoszczu nie trwał maksymalnie 3-4 miesiące. Pomimo, iż więzienie w fabryce Abbego miało charakter więzienia przejściowego, część więźniów przesiadywała w nim blisko rok, a w niektórych przypadkach nawet dłużej. Dziesiątki zeznań wyraźnie mówią również o tym, iż na Radogoszczu przez cały okres funkcjonowania więzienia przetrzymywani byli Żydzi, choć stanowili oni mniejszość w stosunku do Polaków. Oprócz tych dwóch nacji pojawiali się również Niemcy i Rosjanie, a nawet Chińczycy. Swego rodzaju novum stanowi również informacja, iż więźniowie byli przetrzymywani nie tylko w trzypiętrowym budynku fabrycznym S. Abbego lecz również w budynku parterowym pod tzw. „szklanym dachem” (obecnie sale wystawiennicze Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi).

Kolejnym wątkiem, jaki wypłynął w toku kwerendy jest sprawa śmiertelności więźniów na Radogoszczu oraz grzebani zwłok na terenie więzienia. Dotychczas przyjmowano, że średnio ginął tam 1 więzień dziennie, co dawało w sumie 1668 więźniów na okres od 1 VII 1940 r. do 17 I 1945 r. Analiza setek zeznań byłych więźniów pozwala zakładać, że liczba ta jest zdecydowanie zaniżona. Świadczenie tamtych wydarzeń mówią o bardzo częstych zgonach będących następstwem pobic przez wachmanów i wykonywanych przez nich egzekucji, a także efektem wycieńczenia organizmów więźniów. Spore żniwo zbierały wreszcie choroby (tyfus, gruźlica, czerwonka, choroby weneryczne) rozprzestrzeniające się w więzieniu na Radogoszczu, które poważnie wpływały na wzrost śmiertelności. Z zeznań wynika, że więzienie dotknęły przynajmniej dwie epidemie (tyfusu i czerwonki), które zdziesiątkowały stan liczebny więźniów. Świadczenie podają, że czasie ich trwania umierało nawet 70% przebywających w celach. Jeden z więźniów zeznał, że w wyniku epidemii tyfusu trwającej od września 1941 r. do lutego 1942 r. na jego sali zmarło około 270 osób. To wszystko stwarza poważne przesłanki ku temu by zanegować tak niską śmiertelność w Rozszerzonym Więzieniu Policyjnym Radogoszcz. Co do drugiej wzmiankowanej kwestii, kilkunastu świadków zeznało, że niekiedy zamordowanych bądź zmarłych więźniów grzebano przy murze okalającym więzienie od strony ul. Zgierskiej (m.in. pod „gruszą straceń”) lub pod murem od strony ogrodów. Do tej pory przyjmowano, że tego typu proceder nie miał miejsca, że wszystkie zwłoki były zabierane z terenu więzienia i chowane na cmentarzu na Kurczakach. Jak wynika z zeznań więźniów i ich rodzin nie był to jedyny łódzki cmentarz, na którym grzebano byłych więźniów Radogoszcza. Miejscami pochówku części z nich stały się także cmentarze na Dołach i na Radogoszczu. →

Warto również zaznaczyć, że w wyniku kwerendy dokumentów Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu wyłoniło się wiele sylwetek byłych więźniów Radogoszcza. Wśród nich znaleźli się znani w środowisku łódzkim działacze polityczni i niepodległościowi (Tomasz Wasilewski – polski nauczyciel, działacz ZNP, senator II Rzeczypospolitej, Jan Pawlusiński – nauczyciel, członek zarządu Stronnictwa Demokratycznego, Edward Niesobski – kurier Okręgu Poznańskiego AK), duchowni (Kazimierz Tomczak – biskup katolicki, Maria Andrzej Jałosiński – biskup mariawicki), lekarze (Władysław Dzierżyński – profesor medycyny, neurolog, rodzony brat Feliksa Dzierżyńskiego), artyści (Henryk Debich – dyrygent i kompozytor, Karol Hiller – malarz i fotografik, Włodzimierz Skoczylas – aktor filmowy i teatralny) oraz sportowcy (Longin Mielczarek – piłkarz RTS Widzew, Bolesław Banaś – szermierz ŁKS Łódź, polski olimpijczyk, Stanisław Kowalewski – polski bokser, członek klubu sportowego IKP Łódź). Niewątpliwie ukazanie losów wielu z tych postaci stanie się jednym z motywów przewodnich nowej wystawy: *Zabrał ich ogień... Piekło więzienia na Radogoszczu w świetle losów ludności Kraju Warty w okresie II wojny światowej*, na której otwarcie już dziś serdecznie Państwa zapraszamy.

księga więzienna

RELACJA Z PHOTODAY RADOGOSZCZ

Artur Kamiński

15 lipca 2017 roku w oddziale Martyrologii Radogoszcz miało miejsce niecodzienne wydarzenie.

„PhotoDay Radogoszcz”, bo o nim właśnie mowa, był niepowtarzalną okazją by zajrzeć w zakamarki Muzeum, na co dzień zamknięte dla zwiedzających. Udostępniona została między innymi historyczna klatka schodowa czy wieżyczka strażnicza. Dla nas, muzealników, to sposobność by na nasze Muzeum spojrzeć Wa-

szymi oczami. Od godziny 4 rano do 21 – bo w takich godzinach organizowane było wydarzenie – gościliśmy ponad 200 osób, które reprezentują różne spojrzenie na Radogoszcz. W tym i kolejnych numerach postaramy się zaprezentować jak najwięcej przekazanych nam zdjęć. Przed Wami pierwsza ich część..

Autorzy zdjęć: 4, 5 – Marcin Boguś | 2, 6, 8 – Bartosz Kudaj | 1, 3 – Aleksandra Wysokińska
Zdjęcie na okładce: Marcin Boguś. BoguFoto

EKSPONATY WRACAJĄ DO MAGAZYNÓW

Dariusz Marciniak

W miesiącu sierpniu 2017 r. w Oddziale Martyrologii Radogoszcz Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi miał miejsce demontaż wystawy „Łódź i Ziemia Łódzka w okresie wojny i okupacji 1939-1945”. Działania te związane były z kolejnym etapem prac przygotowujących Oddział do generalnego remontu przestrzeni wystawienniczej, magazynowej oraz biurowej.

Wszyscy goście, którzy przez ostatnie sześć lat odwiedzili nasz Oddział mogli dzięki tej wystawie zaznajomić się z losami społeczeństwa łódzkiego i Ziemi Łódzkiej w okresie II wojny światowej. Poprzez mnogość eksponatów, ich różnorodność oraz unikatowość, a także ciekawy komentarz historyczny zwiedzający zapoznawali się z najważniejszymi zagadnieniami dotyczącymi dziejów miasta i regionu w tym tragicznym okresie.

Wystawa składała się z kilku części. W pierwszej z nich, dotyczącej wybuchu wojny i walk w wojnie obronnej Polski 1939 r., zaprezentowane zostały archiwalia tj. plakaty propagandowe, fotografie, dokumenty służby wojskowej czy legitymacje. Uzupełnienie ekspozycji stanowiło uzbrojenie, umundurowanie oraz sprzęt wojskowy z tego okresu. Szczególną uwagę poświęcono Armii „Łódź”, prezentując szlak bojowy tej formacji z uwzględnieniem bitwy pod Mokrą oraz udział jednostek Armii „Łódź” w obronie twierdzy Modlin.

Następna część wystawy ukazywała działalność Komitetu Obywatelskiego Miasta Łodzi. W gablotach umieszczono obwieszczenia Komitetu, egzemplarz „Przyjaciela Narodu” – organu Komitetu Obywatelskiego Miasta Łodzi oraz bony wydawane przez Komisję.

Jedną z najobszerniejszych części ekspozycji była ta, dotycząca okupacji. W tym fragmencie skupiono się na zaprezentowaniu niemieckiego zarządu wojskowego w mieście i na obszarze okupowanym przez 8 Armię (Wehrmacht), a później rządu administracji cywilnej Kraju Warty. Do ciekawszych eksponatów tej części wystawy należały fotografie przedstawiające kolejne etapy zniszczenia pomnika Tadeusza Kościuszki na pl. Wolności czy te ukazujące jak wyglądało miasto, które miało stać się niemieckim Litzmannstadt na tysiąclecia.

Duży fragment poświęcono polityce okupacyjnej władz niemieckich zmierzającej do szybkiej germanizacji podległych terenów, czego wyrazem była zmiana nazw parków, ulic i placów na te w języku niemieckim. Kilka takich oryginalnych tablic z nazwami ulic w j. niemieckim pokazano na wystawie. Z innych ciekawych muzealiów prezentowanych w gablotach były: tłok pieczętny nadburmistrza okupowanej Łodzi, jego dokumenty prywatne, w tym testament spisany w Łodzi przed wyruszeniem na front. Zostały również zaprezentowane przedmioty obrazujące życie codzienne w tamtym okresie: od dokumentów osobistych – dowodów osobistych – kenkart, książeczek pracy, przepustek do biletów komunikacji miejskiej oraz kartek żywnościowych. W tej części starano się również pokazać pamiątki po robotnikach przymusowych z Łodzi i regionu.

W całej wystawie nie mogło zabraknąć spraw związanych z losami i zagładą ludności żydowskiej. Ten fragment ekspozycji wzbogaciły fotografie obrazujące sceny z życia codziennego i pracy w getcie Litzmannstadt. W gablotach natomiast zostały zaprezentowane dokumenty i pamiątki po mieszkańcach getta, w tym banknoty i monety używane przez ludność żydowską.

Osobne fragmenty wystawy poświęcono zagładzie oficerów Wojska Polskiego w ZSRR (Katyniu, Charkowie i Twerze), konspiracji – Okręgowi Łódzkiemu ZWZ-AK oraz „Łódzianom na frontach II wojny światowej”.

Klamrą spinającą całość ekspozycji, a zarazem będącą jej uwieńczeniem było zaprezentowanie w ostatniej części wystawy bilansu II wojny światowej dla Łodzi i regionu.

Łącznie na wystawie zaprezentowano 336 eksponatów pochodzących ze zbiorów Muzeum oraz będących własnością łódzkich kolekcjonerów i pasjonatów historii.

WIELKA ZBIÓRKA EKSPONATÓW DLA RADOGOSZCZA

W związku z przebudową oraz zmianą ekspozycji w Oddziale Martyrologii Radogoszcz, poszukujemy nowych eksponatów i pamiątek dotyczących więzienia na Radogoszczu oraz Łodzi i regionu w okresie II wojny światowej.

Zainteresowani jesteście:

pamiątkami po więźniach, fotografiami, dokumentami a także przedmiotami codziennego użytku.

Tym samym wszyscy darczyńcy staną się współautorami tego jakże ważnego przedsięwzięcia, przyczyniając się do upamiętnienia ofiar Radogoszcza i budowania historii miasta.

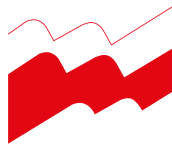
WSZYSTKICH ZAINTERESOWANYCH PROSIMY O KONTAKT:

zbiory@muzeumtradycji.pl

42 655 36 66

Od lewej: Jakub Parol, Mateja-Maracz Katarzyna, Joanna Sporczyk-Moskal, Michał Hankiewicz, Dariusz Marciniak, dr Karol Jadczyk, Przemysław Stępień, dr Sylwia Wielichowska, Artur Kamiński, dr Sebastian Adamkiewicz

**Muzeum
Tradycji
Niepodległościowych**
w Łodzi

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

Zrealizowano w ramach zadania pod nazwą
*Zabrał ich ogień... Piekło więzienia na Radogoszczu w świetle losów ludności
Kraju Warty w okresie II wojny światowej,*

dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.